

Bonaden från Skog

Till tolkningen av bildfältet med "hästar" och "tyglare"

NILS SUNDQUIST

Vid den analys jag i årsboken i Uppland 1977 gjorde av den både åldersmässigt och bildmässigt märkliga bonaden från Skogs kyrka i Hälsingland hann jag endast schematiskt behandla de två stora bildfälten på ömse sidor om centralbildfältet med kyrkobyggnaden och klockstapeln. I den "långa" bilden till vänster om mittbilden ser man hur en grupp demondjur med öppna käftar och svängande svansar i vilt raseri störtar mot kyrkobyggnaden, där en grupp människor söker sin tillflykt undan förintelsen. Några är inne i kyrkan, några har ännu inte hunnit in. Uppenbart är att bonadens dramatiska bildframställning symboliskt vill skildra ett nordkultiskt anfall mot de kristna och deras gudstjänstrum. Mitt bland de anstormande fabeldjuren ses en gestalt med tre huvuden, som tvivelsutan står som symbol för anstormningens innebörd: målet att krossa den alltmer markvinnande kristendomen.

Vad det högra "långa" djurbildfältet angår kunde jag påpeka den frapperande väsenskillnaden mellan de två mot varandra kompositionellt balanserade djurbildfälten: medan det nyss beskrivna vänstra fältet visade klar stridsuppsyn mot kyrkobyggnaden och de nykristna, som där tog skydd, visade det högra fältet en djurgrupp av helt annan karaktär. Under det att blott ett fåtal av djuren hade samma hotfulla stridsuppsyn, som präglade vänstergruppens, hade huvuddelen djur, sju till antalet, en långt mildare uppsyn. Käftarna på dem var nedåtriktade och fredligt sammanhållna, andra drag pekade på, så att säga, välvilja mot vad som försiggick på bonadens mittfält med kyrkan. Mitt försök till tolkning byggde på att det var dånet från klockstapelns stora klockor, som åstadkom den mildare uppsynen.

Så långt min tolkning i årsboken Uppland 1977. Efter ytterligare analys av den högra djurgruppen, enkannerligen av de djur, som visar den mildare attityden, har jag kommit till resultat, som möjligen kan vara värda att pröva i tolkningsdebatten kring innehållet i bonaden från Skog. Jag fann att de "milda" djuren på högernsida bl. a. visade en helt annan konturteckning

än vänstersidans ”vilddjur”. Högerdjuren hade inte bara slutna, nedåtriktade käftar, de hade en lugn horisontell rygglinje och, inte minst viktigt, svansar som helt ”fredligt” hängde rakt ner mot marken. Man är snarast benägen att karaktärisera högersidans dominanta djurgrupp som ”hästar”. Vad som gör en sådan tolkning än mer trolig är ytterligare en detalj – och en sällsamt viktig sådan – som står i nära relation till varje ”häst”. Lätt är nämligen att se att intill varje häst står en gestalt, en mansperson, som med klart utbildad tygel tyglar sitt djur. Sju ”hästar” med ”tyglare” kan ses. Djuren närmast bortrivsdelen till höger är fragmentariska men då formen på deras huvuden lyckligtvis är tydlig, bör även de tolkas som ”hästar” och som, helt visst, en gång haft ”tyglare”.

Uppenbart är, enligt min mening, att Skogsbonadens designer haft någon speciell mening med att låta högersidans djurgrupp domineras av fredliga ”hästar” med ”tyglare”. Vågar vi tro att mästaren velat ge uttryck för vad som var allmänt känt om den kristna missionen vid bonadens tillkomsttid, sannolikt på 1170-talet? De sju ”tyglarna” skulle kunna tänkas symboliskt återge några av de under 1000- och 1100-talen mest kända missionsarbetarna, som för sin insats nådde martyrskap och helgongloria. En sådan förmodan på det personella planet kan vara berättigad om man utgår från att ett av bonadens övriga bildfält är klart personskildrande, nämligen fältet längst till vänster med de tre med kronor krönte gestalterna, av Andreas Lindblom (1928) och Erik Salvén (1944) tolkade som Nordens tre helgonkonungar: Sankt Olav av Norge, Sankt Erik av Sverige och Sankt Knut av Danmark.

Intressant är att när man gör en tolkning av ”tyglarna” åt antytt håll deras antal, sju, nära överensstämmer med antalet på de ”apostlar” i Mälardalen och Östergötland, vars namn bevarats genom legender och andra dokumentära källor. Se härom mera nedan.

Gåtorna kring bonaden från Skog kan nog aldrig helt lösas. Men jag tror att vi gjorde fel om vi lade ner all diskussion om dess bildinnehåll – hur dess bildfält skall tolkas, hur designern (om det varit en man eller en kvinna) sett på den dramatiska ”dubbeltiden”, då den från söder framträngande kristendomen fick föra sin hårda kamp mot den uråldriga nordkulten.

Lämpligt kan vara att i detta sammanhang uppta till diskussion några ytterligare frågor, som på annat sätt kan anses vara knutna till bonaden från Skog. Den *första* frågan är vid vilken tidpunkt bonaden förfärdigats, den *andra* frågan gäller om bonaden tillkommit för att celebrera någon viss

Bild 1. Bonaden från Skog, detalj från dess högersida med två "hästar" med "tyglare". – Efter Erik Salvén (1923).

betydande händelse och den *tredje* frågan, slutligen, om bonaden avsetts att smycka en kyrkobyggnad och vilken kyrkobyggnad det i så fall varit.

De tre nyss preciserade frågorna höra, enligt den uppfattning jag företräder, i hög grad samman med antagandet att konung Erik Jedvardsson, svearikets skyddshelgon, ses som mittgestalt i tregestaltgruppen längst till vänster å bonaden. Kan en sådan förmodan ha fog för sig, bör Skogsbonadens tillkomsttid ligga efter Erik Jedvardssons död och skrinläggningsdag. Jag uttalade i min studie i årsboken Uppland 1977 att Eriks dödsdag var 18

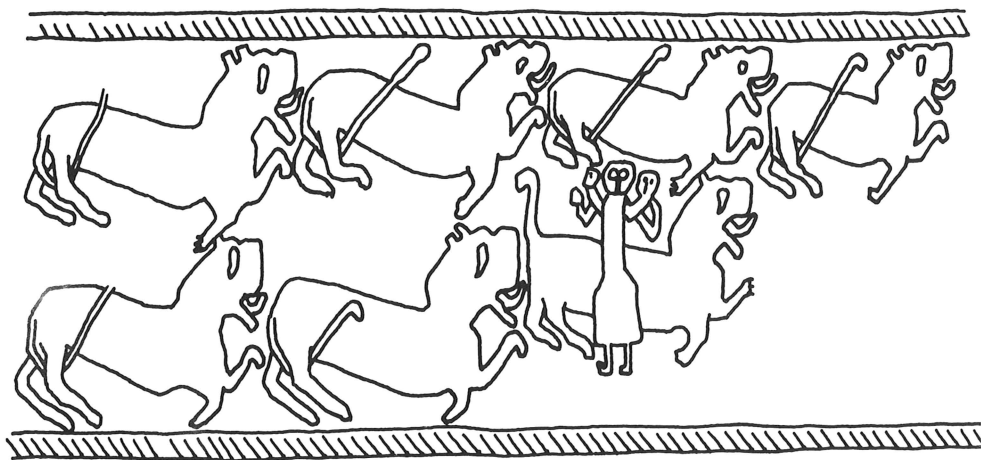

Bild 2. Bonaden från Skog, konturteckning av "demonlejonen" på bonadens vänstra sida. Framför ett av "demondjuren" den trehövdade gestalten.

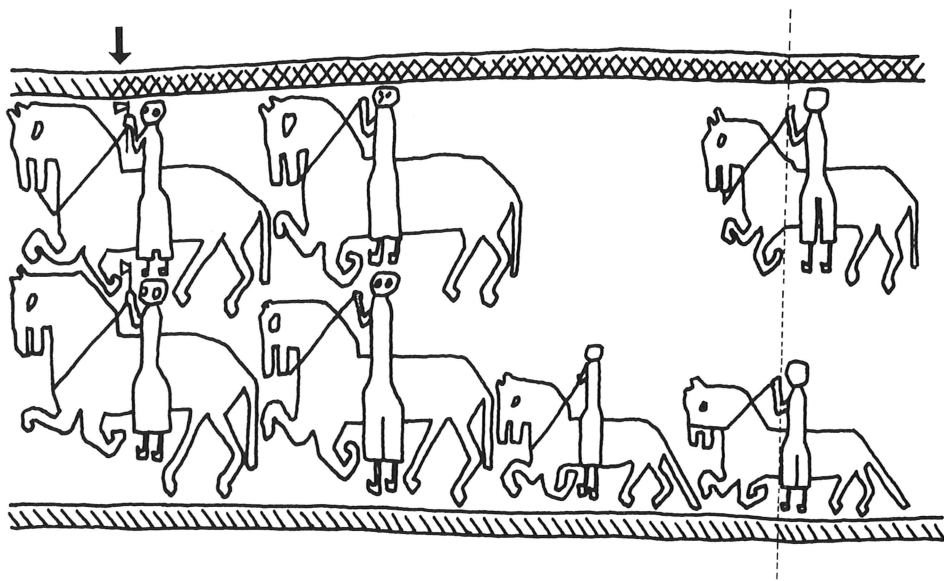
Bild 3. Bonaden från Skog, konturteckning av "hästarna" med "tyglare" på bonadens högra sida. "Tyglarna" vid de två första "hästarna" försedda med yxor. Pilen markerar början på den övre bårdens mera omsorgsfullt uttecknade komposition.

Bonaden från Skog med dess väsensskilda djurgrupper uttecknade. Till vänster, bild 2, det vänstra djurbildfältet med de sju stora "demonlejonen", som med öppna käftar och svängande svansar i vilt raseri störtar till anfall mot kyrkobyggnaden med dess skyddssökande människor i bonadens mittel (se årsboken Uppland 1977, bild 5, sid. 80–81, där hela bonaden återges). Även ett antal mindre djur deltar i anfallet.

Till höger, bild 3, det högra djurbildfältet, som även det upptar några angripande stora och små "demonlejon". I detta fält bör dock huvuddelen av de större djuren, sju till antalet, snarast tolkas som "hästar"; två av de mindre djuren har likaledes "hästuppsyn". Vad som gör tolkningen av djuren som "hästar" berättigad är följande skäl: 1. djurens huvuden är nedåtriktade med slutna gap; 2. ryggkonturen är med sin horisontella linje lugngivande; 3. svansarna hänga rakt ner mot marken; 4. alla de sju "hästarna" har vid sin sida gestalter (ryttare?), som var och en med klart uttecknad "tygel" håller sin "häst", trots anfallsattityden, stramt tillbaka.

Att Erik Salvén slutgiltigt betraktat huvudgruppens djur på högra bildfältet som "hästar" framgår av hans studie över bonaden 1944. Några av "hästarna" förs av Salvén av "ryttare", några beväpnade med yxor, fram till strid för att skydda de kristna vid och inne i deras kyrka. Salvén skriver, varvid han först uppehåller sig vid gestalterna utanför kyrkporten på vänstersidan:

"De anfallande (här syftar Salvén på "demondjuren") skola antagligen föreställas storma in i kyrkan och man har framställt de kristna, som voro utanför kyrkans väggar, talrikast samlade just där liksom för att förhindra detta. De äro liksom männen i allmänhet beväpnade med yxor. Under det de hålla vakt framför kyrkans dörrar och andra kristna till häst spränga fram med yxorna högt lyftade till hugg, står prästen inne i kyrkan framför altaret och man ringer i kyrkans och stapelns alla klockor för att medelst ljudet av dessa förjaga de onda makterna."

Då bonaden från Skog måste ses som historiskt berättande med kampen mellan nordkult och kristendom som tema och av flera skäl bör dateras till 1170-talet, görs här i min studie ett försök till en tolkning av samband mellan "tyglarna" med sina "hästar" och några av 1000- och 1100-talens missionsarbetare, som för sina insatser nådde martyrskap och helgongloria, om än närmast i folklig mening. Vissa inslag i bonadens historiskt lärda koncipiering kan sannolikt återgå på personer. Ett uttryck för personskildring kan vara återgivandet av tre nordiska rikshelgon: Sankt Olaf av Norge, Sankt Erik av Sverige och, möjligen, Sankt Knut Lavard av Danmark-Själland.

Ritning av Stig Sundberg i samråd med författaren och Lars Gezelius.

maj 1160. Det visar sig emellertid att dagen för Eriks död knappast kan vara den nyss angivna. Jag har haft förmånen att få detta nog så viktiga problem belyst i skrivelse till mig av 3 dec. 1977 från universitetslektor Tore Nyberg, Odense. Dr Nyberg hänvisar till en studie "Eskil av Lund och Erik den helige", som var hans bidrag i festskriften till professor Jerker Rosén 1975, "Historia och samhälle". Tyvärr tog jag ej ad notam denna värdefulla studie. Bl. a. säger Tore Nyberg där att redan tidigare i den historiska forskningen uttalats att Kristi Himmelfärdsdag år 1160 inföll 5 maj. Det befanns att Kristi Himmelfärdsdag har som datum 18 maj först åren 1167, 1178 och 1189. Tore Nyberg tänker sig, efter den analys han själv gör och under hänvisning till andra forskare, att dagen 18 maj står knuten inte till dödsdagen utan till skrinläggningsdagen. 18 maj 1167 skulle under sådana betingelser kunna tänkas vara det tidigaste skrinläggningsdatumet.

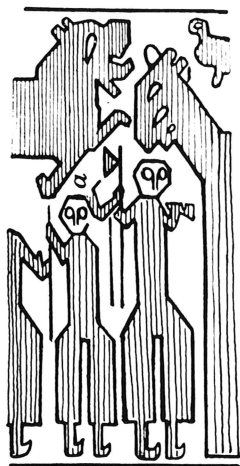

Bild 4. Bonaden från Skog, detalj från dess vänstersida. Av de två män, som står skyddande framför kyrkobyggnadens västportal, har en burit yxa som skyddsvapen. – Efter Erik Salvén (1923).

I studien 1977 framhöll jag som min mening att den som främst befordrat skrinläggningen var Erik Jedvardssons son konung Knut Eriksson, vars regentår jag satte till 1169–1195. Det befinns nu att man har rätt att sätta året 1167 som Knut Erikssons första år vid makten, sedan han i april nämnda år besekrat konung Karl Sverkersson på Visingsö. Ehuru Knut Erikssons slutkonsolidering av sin makt skedde först 1169 kunde skrinläggningsåtgärden, säkerligen politiskt värdefull, vara möjlig redan det nämnda året 1167. Omöjligt är därför ej, tidsmässigt, att densamma sattes i verket 18 maj 1167. Man tycker dock att tiden mellan april och maj är bra kort för en ur alla synvinklar så betydelsefull åtgärd.

En beaktansvärd synpunkt som Tore Nyberg ger uttryck för är att det danska helgonet inte definitivt behöver vara Knut den helige. Knut, som blev dräpt 1086, upptogs ur sin grav 1095 och stoftet fördes till den nybyggda kyrkan i Odense. År 1100 blev Knut kanoniserad av påven. På Skogsbonaden kan det, enligt Nyberg, röra sig om Knut Lavard den helige, som speciellt blev Själlands skyddshelgon. Hans dödsdag var 7 jan. 1131. Dråpet på Knut Lavard skedde i närheten av Roskilde. Liket jordades först i Haraldsted men då flera tecken tydde på att Knut ljutit martyrdöd, bl. a. skall en källa ha sprungit upp på dödsplatsen, överfördes stoftet till Ringsteds kyrka. År 1169 utverkade Knuts son Valdemar I faderns kanonisation. 25 juli 1170 skedde skrinläggningen i Ringsted.

Är den tredje kronkrönta gestalten på bonaden från Skog att tolka som Knut Lavard den helige blir dennes skrinläggningsdatum under år 1170 av vikt för Skogsbonadens ålder. Anledning ges att förlägga bonadens tillkomst till tiden efter nämnda år. 1170-talet skulle kunna tänkas vara Skogsbonadens tillkomstdecennium. Rimligt är att tänka sig att en Sankt Eriks festdag under 1170-talet ser bonaden färdigställd. Frågorna ett och två skulle därmed kunna ges hypotetiska svar.

Den svenska medeltidshistoriker, som utförligast analyserat det rika källmaterialet kring konung Erik Jedvardsson, hans skrinläggning och hans legend, är professor Einar Carlsson, Uppsala. Han gör det i sitt betydelsefulla arbete "Translacio archiepiscoporum", Uppsala universitetets årskrift 1944:2. Då det skulle föra för långt att referera professor Carlssons ingående analyser av av för tidpunkten för Erik Jedvardssons skrinläggning viktiga källor citeras här endast de ord, med vilka författaren formulerar sitt slutliga ståndpunktstagande (sid. 110): "Rätta sammanhanget är tvivelsutan att Knut Eriksson i eget intresse skyndat sig att genomföra en elevation så fort som möjligt efter Karl Sverkerssons fall. Man kan hålla för visst, att Erik vilat i skrin redan omkring år 1170."

Professor Carlssons tidsplacering av Erik Jedvardssons skrinläggning stämmer märkvärdigt väl med det i min föreliggande studie anförda alternativet 18 maj 1167, ett datum, till vilket jag inte kunnat komma utan universitetslektor Tore Nybergs ovan nämnda skrivelse till mig av 3 dec. 1977.

En förmodan kan framställas att det kyrkorum, för vilket Skogsbonaden var avsedd, var den primära Trefaldighetskyrkan på Upsala Domberg, den kyrka, som enligt legenden stått Erik Jedvardsson så nära. Erik fick visserligen sin grav i Upsala kyrka på storböggården men ytterst sannolikt är att helgonskrinet årligen på Eriks festdag, dvs. 18 maj, överbars till Dombergskyrkan och martyrlplatsen. Så vitt man vet hölls här ermässan för den mångtusenhövdade vallfartsskara, som ville nå kontakt med helgonkonungen. Fråga tre skulle på så sätt kunna belysas, om än hypotetiskt.

Är bonaden från Skog som bildverk sig själv tillfyllest eller är den att betrakta som ingående i en serie? Uteslutas må ej den tanken att bonaden utgjort initialbildverket i en serie sådana, ägnade att belysa helgonkonungen Eriks tid och liv.

Intressant är att Uppsala domkyrka, den stora kyrkobyggnad, som blev Dombergets slutkyrka, under medeltiden smyckades av bildframställningar

ur helgonkonungen Eriks levnad. I Sankt Eriks kapell fanns muralmålningar med scener ur helgonkonungens liv. Den märkliga s. k. Sankt Eriks tavla – bekant för årsboken Upplands läsare genom beskrivningen i årsboken 1973 – hade både skulpterade och målade bilder ur Erik den heliges liv.

Den som först fört fram tanken att bonaden från Skog smyckat ett kyrkorum, som stått Erik Jedvardsson nära och att bonaden ingått i en serie bildframställningar ur konung Eriks liv, är Göran Axel-Nilsson. Han gör det i sitt intressanta diskussionsinlägg ”Om bildinnehållet i Bonaden från Skog” i Hälsingerunor 1952. Göran Axel-Nilsson anför bl. a. det som här följer:

”Det är av stort intresse, att det tydligen förelåg en textil tradition att framställa Erik den heliges legend i bonader. I den form vi känna denna tradition är den närmast anknuten till själva ärkestiftet, till Uppsala och till domkyrkan där.

För enkelhetens skull citerar jag härvid Hildebrand, Sveriges medeltid, III, sid. 566–567:

”Peringsköld omtalar i sina Monumenta (del 2, s. 51), att vid konungars kröning i Uppsala domkyrka beklädde sankt Eriks tapet, ’som innehöll konungens historiska aktioner’, högkoret, högtiden till prydnad.”

Viktigare än denna uppgift är följande, som ävenledes återges av Hildebrand på samma ställe:

”I en förteckning öfver ’Pertzeder uthi Upsala Domkyrkias öffre ok undre Sacrestia’ hvilke Samuel Johansson den 7 februari 1652 annammat af hr Erik Munk, domkyrkans syssloman, uppräknas ... Tapet cum Historia S:ti Eriki 1 st.”.

Samt vidare:

”I Uppsala domkyrkas inventarium af år 1693 omtalas ... ’1 gammalt Tappet medh S:ti Erichs Historia, underfodrat medh Blaggarn, af 22 3/4 alnars längd, till höjden lijtet mehr än 2 alnar och medh stort håhl på’.”

Den sistnämnda bonaden förstördes vid domkyrkans brand 1702.

Naturligtvis ha dessa, sannolikt sengotiska, bonader ingenting direkt med Skog-bonaden att göra. Men deras blotta existens visa, att framställningen av Erik den heliges legend i vävnad utgjorde ett utnyttjat och välkänt motiv, i varje fall för prästerskapet och den menighet, som besökte Uppsala nya domkyrka.

I vad mån denna tradition kan ledas bakåt till själva bonaden från Skog och dennas eventuella förebilder eller likar, kan helt naturligt ej närmare preciseras, men att ett sammanhang föreligger är i varje fall ej uteslutet.”

Så långt Göran Axel-Nilsson. De framförda synpunkterna är särdeles beaktansvärda. Göran Axel-Nilsson tänker sig, efter vad jag trott mig förstå, att Skogsbonaden kan ha smyckat den 1100-talskyrka, där helgonkonungens grav fanns, enkannerligen Upsala kyrka på storhögsgården. För min personliga del är jag benägen att, såsom jag ovan redan gjort, föra in i debatten en

annan kyrkobyggnad, som stod Erik och Erikskulten nära, nämligen den primära Trefaldighetskyrkan på Upsala Domberg.

Om man, såsom jag gjort, vill tolka Skogsbonadens högra bildfält med djur som ett pregnant uttryck för de tidiga kristna missionsarbetarnas målmedvetna motstånd mot de anstormande nordkultiska demonkrafterna, bör det för årsbokens läsare vara av intresse att något komma i kontakt med de tidiga kristna "apostlarna" i våra områden. "Hästarna" och deras "tyglare" är inom det aktuella bildfältet från Skogsbonaden sju till antalet. Mycket märkligt är att det är vid pass samma antal missionsarbetare som, enligt skriftliga vittnesbörd, hos oss på 1000- och 1100-talen nådde helgonglorian. Då den bildkonstnär, som så skickligt och lidelsefullt komponerade bonaden från Skog, alldeles avgjort måste vara starkt medveten om händelserna och personerna under den tidiga medeltidens hårda kamp nordkult och kristendom emellan är det mer än troligt att de mest framgångsrika apostlarna måste vara väl kända.

De av Mälardalens och Ovan-Sveriges apostlar, vars minne bäst bevarats genom legender och andra källor, kan sägas vara följande:

Sankt Staffan av Hälsingland. Var under 1000-talet verksam för svearnas kristnande. Ärkebiskop Adalbert, åren 1045–1072 ledare av Hamburg-Bremens ärkestift, under vilket Nordens länder sorterade, vigde för Sveriges vidkommande sex biskopar, bland dem Stenfinn eller Staffan. Staffans missionsområde blev Hälsingland sedan han först varit verksam i trakten av Sigtuna och Upsala. Efter ett nitiskt missionsverk blev Staffan ihjälslagen i en skog i Hälsingland vid namn Ödmorden. Han blev begravd i en närbelägen kyrka, Norrala. Vid Staffans grav, Staffans stupa, sägs många underverk ha skett.

Sankt Karlung av Roden. För sin mission hade Sankt Karlung Karlskyrka i Roslagen som utgångspunkt. Det var sockenkyrkan för Karls socken, som med tiden eller år 1796, kom att infogas under den intelligande Söderby socken; gemensamt namn blev Söderby-Karls socken. Karls kyrkoruin har under åren 1934–35 frilagts och konserverats. "Karlungs kirkia" nämns första gången i ett testamente av 4 nov. 1287.

Sankt Karlung dyrkades mycket länge, även efter reformationen, vilket i prästerliga kretsar väckte mycken anstöt. Ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus visiterade Karlskyrka 1641 och i hans berättelse heter det bl. a.: "... I Karls kyrka var och ett skrin, uti hvilket en mans ben, benämnd Karlung, låge, hvilka de för en afgud dyrkat hafva". Ärkebiskopen befallde att Karlungs ben skulle brännas och av allt att döma var det även nu som helgonskrinet försvann.

(Skilda forskares uppfattning om Sankt Karlung framgår av den översikt, som lämnas av Gustaf Unestam, 1954, sid. 70 ff.)

Sankt David av Västmännens land. David var kluniacensermunk, tillhörde de missionärer, som utgått från England för att på 1000-talet verka i Sverige. Hans missionsområde blev Västmännens land. Utgångspunkt blev kyrkan i Snävringe, varmed menas nuvarande Munktorps kyrka, som med sin ursprungliga form med östtorn, den s. k. Davidskyrkan, står i släktskap med ett antal kyrkor i Uppland ej långt från Sigtuna, såsom Skånella, Husby-Ärlinghundra, Norrsunda, Färentuna m. fl.

Sankt David fick sin grav i Munktorps kyrka. Vid mitten av 1400-talet skall förberedelser ha gjorts att flytta relikerna till Västerås' domkyrka. Vid västportalen till domkyrkan ses en kalkstensrelief av Sankt David. Hans bild ses även bland valvmålningarna i Tensta och Ärentuna kyrkor i Uppland.

Sankt Eskil av Rekarne och Södermanland. Eskil kom på 1000-talet från England till Sverige. Hans namn påträffas första gången i Knut den heliges biografi, författad i början av 1100-talet av den engelskfödde Ailnoth, en munk i klostret i Odense. Texten lyder i översättning (se Tryggve Lundén, 1972, sid. 23):

”Svear och götar synas visserligen, så länge allting går dem efter behag och faller lyckligt ut, till namnet hålla den kristna tron i ära, men om motgångens stormar drabba dem – antingen nu jorden icke ger sin gröda eller himmelen sin väta, oväder ideligen rasar eller fiender angripa eller elden härjar – ja, då förfölja de den gudsdyrkan, som de tycktes ära till namnet och det icke allenast med ord utan också i handling, i det att de hemsöka de kristtrogna och försöka jaga dem ut ur landet. Det var därför som biskop Eskil, salig i åminnelse, han som kom från det härliga England och förkunnade trons evangelium för dessa vilda och råa folk, för sanningens vittnesbörd och på grund av barbarernas grymhet och vansinne måste lämna denna världen och under änglarnas jubelsång vandra hädan till det höga för att leva i evighet.”

Under 1100- och 1200-talen blev Sankt Eskil vördad som skyddshelgon för Strängnäs' stift. Hans högtidsdag blev där 11 juni, dagen för hans martyrium. Särskilt högtidligt firades Eskil i Strängnäs, där han blivit dräpt, och i Tuna, där man visade hans grav och som snart började kallas Eskilstuna. I övriga stift i riket blev Sankt Eskils festdag av vissa skäl 12 juni. Även dagen för Eskils skrinläggning firades.

Sankt Botvid av Södertörn och Södermanland. Botvid, som tillhörde en ansedd bondesläkt, övergick under en resa till England till kristendomen. Under sitt missionsarbete efter återkomsten gick Botvid snart mot sin martyrdöd. En tjänare till honom av slavisk börd skulle via Gotland återresa till sitt hemland. Botvid följde, tillsammans med en man vid namn Esbjörn, sin tjänare på båtresan till Gotland. Vid ett uppehåll på en ö, som heter Rågö, blev Botvid och Esbjörn förrädiskt ihjälslagna av den slaviske tjänaren, som därefter flydde.

Botvid fick sin grav i kyrkan i Säby i Salems socken på Södertörn. Botvids broder Björn byggde på fädernegården en kyrka av trä och dit överfördes Sankt Botvids relik år 1129. År 1176 ersattes träkyrkan av en kyrka av sten, den nuvarande Botkyrka, till Sankt Botvids ära och invigd av ärkebiskop Stefan af Upsala.

I Ärentuna kyrka i Uppland finns en bild av Sankt Botvid.

Sankt Henrik av Upsala och Finland. Biskop Henrik av Upsala intar en främre plats bland Nordens martyrer under 1100-talet, i första hand därigenom att han blev Finlands nationalhelgon. Henrik var född i England, där han lät utbilda sig till präst. Efter någon tid som missionär i Sverige, dit han kommit omkring 1150, blev han biskop av Upsala och kom då i nära kontakt med sveakonungen, som ju hade sitt residens i Upsala-Aros. Konung över sveaväldet var på 1150-talet Erik Jedvardsson. Hos Erik och Henrik väcktes med tiden tanken att föra det kristna budskapet till de delar av Finland, särskilt Satakunta, dit kristendomen ännu inte nått. Efter någon tid återvände Erik Jedvardsson till Sverige men biskop Henrik stannade kvar för fortsatt mission. Det väntade motståndet uteblev dock ej: Henrik sökte övertala en man, som begått ett dråp, att göra bot för sin gärning. Gärningsmannen blev förgrymmad över biskop Henriks krav och det hela slutade med att även Henrik dräptes.

Det var på en holme i Kjulo träsk biskop Henrik gick mot sin martyrdöd. Han fick sin grav i en kyrka vid namn Nousis. Årtalet för Henriks död föll i glömska, däremot mindes man dagen för händelsen: 20 januari. Med tiden överfördes Sankt Henriks relikier till Åbo domkyrka, som blev huvudkyrka för det på 1200-talet grundade finländska stiftet under Upsala ärkestol.

Sankt Sigfrid av Varend och Västergötland. Även Sigfrid var av engelsk börd och utövade i Sverige under 1000-talet en betydande missionsverksamhet. Adam av Bremen nämner i sin "Kronika över Hamburgs Domkyrkas biskopar" (från tiden 1070–1080) de biskopar, som kung Olaf av Norge medfört från England till Norge och vilka i enlighet med den norske konungens önskan förkunnat evangeliet i Svealand och Götaland. Den isländske munken och historieskrivaren Gunnlaug Leifsson berättar hur biskop Sigfrid från Norge beger sig till Sverige, döper Olov Skötkonung och hans hovfolk och predikar den kristna tron för landets innevånare. I Sigtuna håller Sigfrid en predikan om några gudsmän, som nyligen ljutit martyrdöden i Växiö i Varend. På Ålderdomen beger sig Sigfrid till Växiö och dör i denna bygd.

I Västgötalagens konungalängd säges Olov Skötkonung ha blivit döpt i en källa vid Husaby av biskop Sigfrid och att konung Olov donerat Husaby kungsgård till biskopsstolen. Om biskop Sigfrid heter det att "han slutade sitt liv i en rätt död och hans ben vila i Växiö".

Skulpturer av Sankt Sigfrid finns i Orkesta, Möja, Vada och Vaksala kyrkor i Uppland. Han avbildas därtill i en valvmålning i Vendels kyrka.

Jag vill uttryckligen som slutpunkt på den anförda serien mellansvenska helgon av snarast folklig art uttala att densamma inte behöver ligga till grund för Skogsbonadens sju "hästar" med "tyglare". Men uppenbart är, enligt min mening, att en förklaring måste sökas till de bland demondjuren så demonstrativt inkomponerade fredliga "hästarna" och "tyglarna".

Ett spörsmål, som knyter an till ett så välkomponerat objekt som bonaden från Skog, är om det stått två personer bakom verket, en designer och en

vävare eller, kanske, väverska. Den som komponerat bonaden med dess rikt berättande innehåll måste ha varit "lärd", eller, med andra ord, varit väl underrättad om turerna i den kristna falangens kamp mot nordkultens försvarare på 1000- och 1100-talen. Nära till hands ligger att tro att designern stått ärkebiskop Stefan och hans lärda krets vid Uppsala kyrka nära.

Att bonaden från Skog komponerats efter symmetriprincipen är viktigt att ta fasta på då det gäller att förklara den livfulla attityden hos högersidans "hästars" framben, som är identiska med frambenen hos vänstersidans demondjur. Tvivelsutan har denna detalj ingått som ett led att nå symmetriverkan de båda djurgrupperna emellan. En annan symmetridetalj rör sig kring "tyglarna" på högersidan. De uppvägs på ett välgörande sätt på vänstersidan av den trehövdade gestalten, som fått samma ställning i förhållande till sitt demondjur, som var och en av "tyglarna" på högersidan fått till sin "häst".

Några dekorativt kompositionella detaljer hos bonaden från Skog, som designern tydligen varit mån om att ge uttryck åt, är ett antal ytors förseende med antingen tvärstreckning (dubblerad snedstreckning) eller med vad som här för enkelhetens skull benämns rutmönstring (närmast påminnande om schackbrädsrutor). Lämpligt är att utgå från kyrkobyggnaden, där båda mönstertyperna är företrädde. Det till höger utskjutande korets takfall har rutmönstring medan själva kyrkorummets takfall och takkam har tvärstreckning. Det väcker intresse att båda mönstringarna har motsvarighet enbart på två andra ytor på bonaden. Korets rutmönstring kan ses på podiet under tregestaltsgruppen längst t. v. på bonaden, tvärstrecksmonstret å sin sida återfinns på bårdens nederdel just där den sträcker sig över de sju "tyglarna" med deras "hästar". Den bonaden omgivande breda bårdens smala innerkant är klart enkelstreckad runt om hela bonaden, men just där den löper över "tyglarna" med deras "hästar" är den tvärstreckad. Alldeles tydligt är att designern haft förkärlek för bonadens, om vi så får säga, kristna partier och att han velat ge uttryck härför i en rikare mönstring i anslutning till dem.

Vid en bedömning av denna minst sagt subtila problematik bör man lämpligen utgå från den centralt placerade kyrkobyggnaden, bonadens huvudobjekt, vars kristna karaktär är höjd över varje tvivel: koret, där mässoffret pågår, kröns av den rikare rutmönstringen, kyrkrummets takfall och takkam kröns av tvärstreckningen. De två mönstertyperna liksom utstrålar från kyrkorum och kor. Kyrkorummets krönande tvärstreckning

söker sig upp mot den smala bården ovan ”tyglarna” och deras ”hästar”, korets rutmönstring däremot finner sin motsvarighet i podiet under tregestaltgruppen. Just denna genom applicering skapade dekorativa släktskap mellan koret, kyrkobyggnadens heligaste rum, och tregestaltpodiet gör att en tolkning av de tre högresta gestalterna som tre av Nordens heligaste män vinner i styrka.

Kommentar och litteratur

Vad man inte kan undgå att lägga märke till när man ägnar en analys åt bildinnehållet i bonaden från Skog är den frapperande rikedomen på levande väsen i mindre format, människor och djur, som täcker alla fria ytor på bonaden. På vänstra bonadshalvan ses ett antal diminutiva människogestalter, åtskilliga demondjur likaledes av mindre format, fåglar och träd m. m.; kyrkobyggnadens och klockstapelns taknockar är belamrade med fåglar; högra bonadshalvan visar ett stort antal mindre demondjur men även djur med fredlig uppsyn, härtill gestalter och gestaltgrupper.

Möjligt är att alla dessa varelser i bildkompositionen döljer en mening, att de står som symboler för något. Evident torde dock vara att de inte har någon betydelse för huvudtolkningen av bonadens båda pregnanta stordjursgrupper: angripande demondjur till vänster och fredliga djur till höger. Den tesen kan, till slut, hävdas att alla de små figurer, som fyller ut de fria ytorna mellan stordjuren, kompositionellt helt enkelt baserar sin närvaro på en hos bilddesignern i konstnärligt syfte tillämpad horror vacui-princip.

Angeläget för mig är att till några personer, som med sitt intresse befordrat mitt studium av bonaden från Skog, framföra min tacksamhet. Framst riktar jag mig till universitetslektor Tore Nyberg, Odense, som i skrivelsen till mig av 3 dec. 1977 givit många informationer rörande den tidiga medeltidens kyrkohistoria, knutna till tolkningen av visst innehåll i bonaden från Skog. Min tacksamhet går även till antikvarien Lars Gezelius, som bl. a. livligt styrkt mig i tolkningen av högerns huvuddjurgrupp som ”hästar”, och till ritaren Stig Sundberg, som utfört ett förtjänstfullt ritningsarbete.

Den nedan anförda litteraturen är att delvis se som ett komplement till litteraturförteckningen i min studie i årsboken Uppland 1977.

Axel-Nilsson, Göran, Om bildinnehållet i bonaden från Skog; *Hälsingerunor* 1952.

Bringéus, Nils-Arvid, Klockringningsseden i Sverige; *Nordiska Museets Handlingar*: 50, Lund 1958.

Branting, Agnes, och Lindblom, Andreas, Medeltida vävnader och broderier i Sverige, 1–2, 1928–29.

Carlsson, Einar, *Translacio archiepiscoporum*, Uppsala 1944.

Cornell, Henrik, Den svenska konstens historia, Del 1, Från hedenhös till omkring 1800, Stockholm 1944.

Den svenska historien, del 1, Forntid, vikingatid och tidig medeltid till 1319, Stockholm 1966.

Legender från Sveriges medeltid illustrerade i svensk medeltidskonst, utgivna av Emilia Fogelklou, Andreas Lindblom och Elias Wessén, Stockholm 1917.

- Lindblom, Andreas, Sveriges konsthistoria från forntid till nutid, Första delen, Stockholm 1944.
- Lundén, Tryggve, Svenska helgon, Stockholm 1972 (till litteraturförteckningen här hänvisas).
- Nyberg, Tore, Eskil av Lund och Erik den helige; i Historia och Samhälle, Festskrift för Jerker Rosén 1975.
- Paulsson, Göte, Studier i "Strängnäs martyrologiet"; i Historia och Samhälle, Festskrift för Jerker Rosén 1975.
- Sjöholm, Öyvind, Trefaldighetsmiljöer, *En hälsning till församlingarna i Ärkestiftet 1974/75*, Uppsala 1974.
- Sjöholm, Öyvind, Välkommen till Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala (utan tryckår).
- Sundquist, Nils, Sankt Eriks tavla i Uppsala domkyrka, *Uppland* 1973.
- Unestam, Gustaf, En bok om Söderby-Karl, Tierp 1954.
(Den utförligaste förteckningen över litteratur kring bonaden från Skog finns hos Erik Salvén, 1944.)